

Ontstaan en gebruik tot ca 1700

Van Camperduin tot Den Helder lijkt de huidige kustlijn een rechte streep. Het is echter een keten van steen en zand, samengesteld uit twee harde dijken, twee voormalige eilanden, twee zachte dijken en twee duinstroken. Hoe is die keten, deze zeevering ontstaan?

Op vele oude kaarten is de huidige Noordkop moeilijk herkenbaar. Nog geen 400 jaar geleden lagen er bijvoorbeeld nog duinen op de plek waar nu de Hondsbossche Zeewering ligt. De Helderse Zeewering was nodig omdat de noordelijke duinenrij van Huisduinen en diverse eerdere pogingen tot bedijking in het Marsdiep verdwenen. Maar ook het omgekeerde komt voor: dijk wordt soms duin, zoals langs de oostkant van het Zwanenwater en ook de Noordduinen bij Groote Keeten waren ooit deels dijk. Een tocht door de Noordkop is een reis door een spectaculaire geschiedenis. Soms ligt de geschiedenis letterlijk voor het grijpen op het strand. Met metaaldetectoren zijn er resten van Vikingschatten gevonden. Minder spectaculair maar wel veelzeggend zijn vondsten van veen, dijkes en zelfs sporen van vee in de bodem voor de kust.

We schetsen eerst de historische hoofdlijnen tot 1700: de vroege historie van het landschap rond de kustplaatsen Callantsoog en Huisduinen. Recentere geschiedenis (na 1700) inclusief het gebruik van de duinen voor jacht, oorlog en landbouw volgt bij de bespreking van gebieden vanaf pag 38.

De vorming van de kust van de Noordkop is te overzien in drie grote stappen:

- tot ongeveer 1200 jaar geleden is de kust tot en met Texel één geheel, een kust van lage strandwallen met moeras (hoogveen) erachter. Aan de noordkant is het moeras van de Waddenzee gescheiden door hooggelegen kwelders. Vanaf de strandwallen en de kwelders zijn sommige stukken moeras ontgonnen (veenontginning). De strandwalkust ligt kilometers westelijker dan de huidige.
- In de vroege middeleeuwen wordt steeds meer moeras ontgonnen, waardoor het land daalt. Ongeveer vanaf het jaar 800 tot 1250 worden de veenontginningen en het overgebleven moeras overspoeld of weggeslagen, vooral in de 12e eeuw, tijdens stormen. Ten noorden van Petten ontstaan zeegaten en eilanden: Callantsoog, Huisduinen en Texel, elk met kwelders en wadplaten aan de oostkant. Ook Wieringen wordt een eiland.
- Tenslotte de stap van 1250 naar deze tijd: de hele Noordkop wordt bedijkt of ingepolderd – vanaf 1550 door de aanleg van grote polders. De dorpen Petten, Callantsoog en Huisduinen hebben tot in de 17e eeuw geregeld te lijden van stormvloed en liggen nu met de kustlijn veel oostelijker dan vroeger. Nu bestaat de kuststrook uit een serie aaneengeklonken elementen: zeedijken, resten van oude eilanden en zanddijken.

Eerst een vrijwel gesloten, gebogen, ver zeewaarts gelegen strandwalkust, dan een gatenkaas met wadplaten en kwelders erachter, nu een rechte lijn – zij het met zwakke plekken, zoals de bijna-doorbraken in 1953 bij het Botgat (nabij Callantsoog) en bij Camperduin laten zien.

Gaspeldoorn

Ook de natuur is soms getekend door de geschiedenis. In een mooi graslandje met dotterbloemen in het Kooibosch van Callantsoog staan twee kleine, bijzondere planten: zilte rus en schorrezoutgras, planten van zoute graslanden en kwelders. Stond hier ooit zeewater of is er sprake van toestromend zout grondwater? Zie pag. 106. Ander voorbeeld: de gaspeldoorn, een hoog opgaande geelbloeiende plant, lijkt de hand van de Fransen (1795-1814) te verraden. Ze staan verspreid in het duin bij Callantsoog (Luttickduin en Zwanenwater). Het is een vorstgevoelige en zeer vroeg bloeiende plant die elders meestal wegsterft en waarschijnlijk in de 19e eeuw naar Frans inzicht is geïmporteerd om hier de stuivende duinen te helpen beteugelen. Enkele struiken hielden het lang vol.

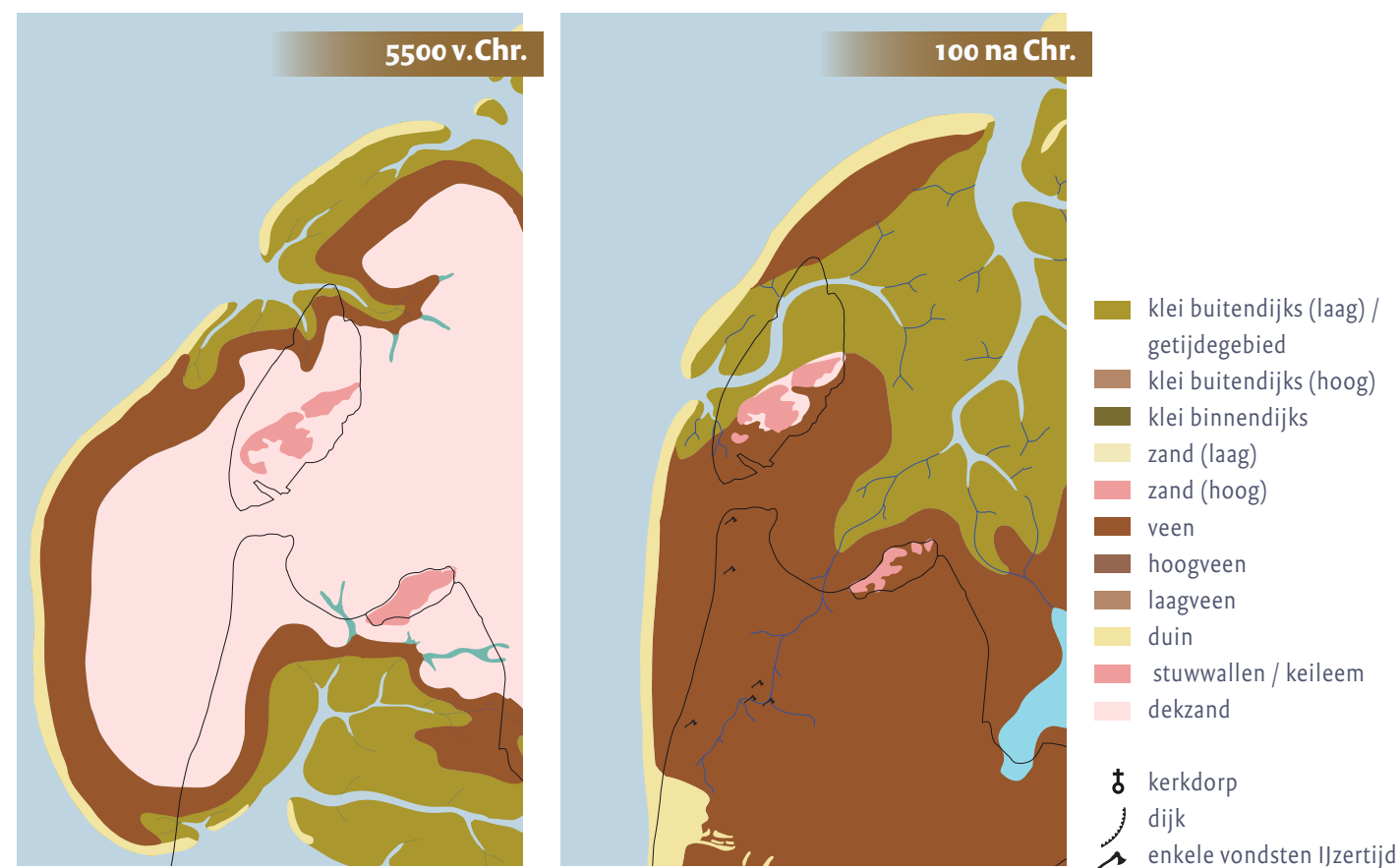

Begin jaartelling tot vroege middeleeuwen

Stap 2000 jaar terug in de tijd en je fietst niet over hooggelegen duinpaden, maar moddert door moerassen. Deze moerassen verbonden de Noordkop met Friesland en bestonden uit hoogveen dat 1 tot 4 meter boven het zeeniveau uitstak. In de midden-ijzertijd (500-300 v.Chr.) woonden hier al mensen, getuige archeologische vondsten uit de Huisduinerpolder en de Pettemerpolder. Het uitgestrekte moerasgebied was van de zee afgescheiden door een strandwalkust in het westen en door wadplaten en kwelders in het noorden. Wie de moeite nam kon 2000 jaar geleden over de strandwal tot Texel komen. Het huidige, 3 kilometer brede, Marsdiep met haar sterke stroming bestond nog niet. De Romein Plinius de Oudere noemt in de 1e eeuw waddeneilanden als Austeravia (Ameland) en Actania (Terschelling), als laatste in een rij. Texel en Wieringen staken boven het moeras uit met hun stuwwallen van zand en keileem uit de voorlaatste ijstijd (o.a. de Hoge Berg waarop Den

Burg ligt), beide waren bewoond en in cultuur gebracht.

De strandwalkust van de Noordkop lag kilometers verder naar het westen dan de huidige kust. Over bewoning van de strandwal is betrekkelijk weinig bekend. Ten zuiden van Camperduin liggen oude duinen en valleien onder het huidige duinlandschap. Uit archeologisch onderzoek in Kennemerland is gebleken dat de kust bewoond was en dat duintjes en valleien gebruikt werden als akker of weidegrond. In de Noordkop is die oude strandwalkust verdwenen en lijken de huidige duinen archeologisch 'leeg'. Vindt men iets, dan is het meestal van recentere datum, zoals een skelet uit de veldslag van 1799 (zie pag. 112), maar soms worden er toch prehistorische sporen aangetroffen. In Julianadorp kwamen bij diepe graafwerkzaamheden sporen uit de steentijd boven (zie pag. 14 en 15). Archeologische vondsten tonen verder aan dat er ver voor de Romeinse tijd niet alleen op Texel en Wieringen maar ook in de omgeving van Schagen en bij Den Helder bewoning was.

Twee stadia van de ontwikkeling van de Noordkop volgens de meest recente inzichten, met links een reconstructie van 5500 v.Chr. en rechts 100 na Chr. De omtrek van de huidige Noordkop, Texel en Vlieland is ingetekend. Omstreeks 5500 v.Chr. is de Noordkop inclusief de in de ijstijden ontstane stuwwallen van Texel en Wieringen nog één geheel met de rest van Noord Nederland. Aan de zuidkant liggen het zeegat van Bergen en het getijdengebied erachter (het huidige West-Friesland). Ook aan het begin van onze jaartelling is de Noordkop inclusief Texel verbonden met de rest van 'Holland'. Er ligt een strandwalkust met een omvangrijk moeras erachter. Het zeegat het Vlie heeft zich al een weg gebaand door het moerasgebied van de Noord-Nederland. Nog eens 700 jaar later (zie kaart pag. 16) is het moerasgebied verder geslonken: de invloed van de zee neemt toe, mede door bodemdaling vanwege veenontginningen. Het Almere wordt steeds groter en zal in de 12e eeuw uitgroeien tot Zuiderzee. De stuwwal van Texel is in de Waddenzee komen te liggen, die van Wieringen aan de rand. Nog eens 400 jaar later zijn veenontginningen en moeras verdwenen uit de Noordkop: overspoeld of weggeslagen. (Bron: P.Vos & S.de Vries, 2011)